

George Washington és a rabszolgaság kérdése

Mary V. Thompson: *“The Only Unavoidable Subject of Regret”. George Washington, Slavery, and the Enslaved Community at Mount Vernon. University of Virginia Press, Charlottesville – London, 2019. 502 oldal*

A *Black Lives Matter* mozgalom kibontakozása, az amerikai polgárháborúban vezető szerepet játszó konföderációs vezetők emlékműveinek elmozdítása Magyarországon is az afroamerikaiak helyzete felé fordította a közvélemény figyelmét. A fenti jelenségek világosan jelzik, hogy itt egy máig megoldatlan problémával kell az amerikai politikának és közvéleménynek szembenéznie, s mint anynyi más hasonló esetről, erről is elmondható, hogy gyökerei az Egyesült Államok történetének kezdetéhez nyúlnak vissza.

Az amerikai forradalom egyik legjelentősebb kutatója, Edmund S. Morgan (1916–2013) azt nevezte az egész amerikai történelem „központi paradoxonának”, hogy „a szabadság és az egyenlőség amerikai felemelkedését a rabszolgaság felemelkedése” kísérte.¹ Az utóbbi évtizedekben egyre több szakember kezdte vizsgálni ezt a kérdést, illetve az afroamerikai amerikai forradalomban játszott szerepét. Ezzel összefüggésben joggal vetődött fel, hogy az amerikai forradalom vezetőit terheli-e valamilyen felelősség azért, hogy a forradalom eredményeként nem szűnt meg, sőt minden addiginál lendületesebb fejlődésnek indult a rabszolgaság rendszer. Ezek a kérdések leginkább az amerikai forradalom olyan vezetőivel kapcsolatban voltak feltehetőek, akik maguk is rabszolgaság nagybirtokosok voltak, mint a virginiai George Washington (1732–1799), Thomas Jefferson (1743–1826) és James Madi-

son (1751–1836) vagy a dél-karolinai Henry Laurens (1724–1792).

George Washington több szempontból is kiemelkedett ebből a csoportból. A függetlenségi háború győztes hadvezéréként és az Egyesült Államok első elnökéként már kortársai körében is hatalmas presztízzsel rendelkezett. Az is kétségtelen, hogy az első elnök rabszolgasággal kapcsolatos mérlege is kedvezőbben volt értékelhető, hiszen ő végrendeletében az ellenőrzése alatt álló rabszolgák közül felszabadította azokat, akiket a korabeli virginiai jogszabályoknak megfelelően felszabadíthatott. Ezt sem Jefferson, sem Madison, sem pedig Henry Laurens nem tette meg.

Abban a tekintetben azonban Washington sem jelentett kivételt, hogy az ő rabszolgasághoz való viszonya és rabszolgatartó gyakorlata is az érdeklődés középpontjába került. A tábornok Mount Vernon-i birtokán működő emlékhelyen az első rabszolgasággal kapcsolatos emléktáblát még 1929-ben állították, amely „a Washington család sok hűséges színes szolgájáról” emlékezett meg. Vagyis, került a ’rabszolga’ kifejezés alkalmazását, a fekete rabszolgákat pedig úgy állította be, mint akik hűségesen és ragaszkodóan szolgálták az amerikai nemzet leghíresebb Alapító Atyját. 1962-ben a nagyközönség előtt is megnyitották az egyik helyreállított rabszolgaszállást, igazán azonban csak az 1980-as évektől került előtérbe a Mount Vernonban élt rabszolgák életének bemutatása. 1983-ban avatták fel azon „afroamerikaiak” hivatalos emlékművét, akik „rabszolgákként szolgálták Mount Vernonban”. Két évvel később az első, Washington és a rabszolgaság viszonyát tárgyaló könyv is megjelent Henry Wiencek tollából. A mű nagy felhívást keltett és sikeresnek bizonyult. Ehhez

¹ Morgan, Edmund S.: *American Slavery, American Freedom. The Ordeal of Colonial Virginia*. New York, 1975. 4.

azonban azt is hozzá kell tenni, hogy – annak publicisztikai jellege miatt – sok szakmabeli nem tekintette tudományos igényű feldolgozásnak Wiencek munkáját.² 2007-ben a rabszolgák életének bemutatása érdekében újjáépítették az egyik rabszolga kunyhót, majd 2014-ben hozzáláttak a rabszolga temető szisztematikus régészeti feltáráshoz. Még ebben az évben elkezdték a Mont Vernon-i rabszolgák adatait tartalmazó adatbázis létrehozását, majd *oral history* interjúkat kezdtek készíteni Washington rabszolgáinak leszármazottaival. 2016-ban nyílt meg az „Egymáshoz kötött élet: rabszolgaság George Washington Mount Vernonjában” című nagy kiállítás, amelyik multimédiás eszközök bevetésével interaktív módon mutatta be az első elnök és rabszolgái, illetve a rabszolgaság kapcsolatát.³

Minden tekintetben ebbe a folyamatba illeszkedik Mary V. Thompson, a Mount Vernon-i emlékhely vezető történészeinek 2019-ben megjelent munkája, akinek ez a második könyve az Egyesült Államok első elnökéről.⁴ Washington kiemelt történelmi szerepének, illetve lelkiismeretes gazdálkodásának köszönhetően más déli rabszolgatartó gazdaságokhoz viszonyítva a tábornok rabszolgáinak élete jobban dokumentált.

Mary Thompson úgy vélekedett, hogy Washington rabszolgatartó gyakorlatának és gondolkodásának kutatása a jelen olvasói számára tartogathat tanulságokat. Mint megfogalmazta, „az amerikaiak továbbra is az alapító generációhoz fordulnak arra vonatkozóan, hogy ők hogyan képzeltek el azt, hogy milyenné kellene válnia az Egyesült Államoknak, s minthogy az országban továbbra is tapasztalhatók faji alapú zavargá-

sok, annak tanulmányozása, hogy »az összes közül a Legalapítóbb Atya« [Foundingest Father of them all] élete során hogyan kezelte a rabszolgaság kérdését, előre mutató utat jelölhet ki politikai örökösei számára”. (25–26. old.)

De az említett „faji alapú zavargások” tükrében milyen „előre mutató utat” jelölhet ki George Washington példája? A virginiai történész úgy látta, hogy ez a kérdés a ma embere számára nem csupán elméleti problémaként merül fel, hanem gyakorlati cselekvéseire is hatással van, hiszen az utóbbi időszakban még George Washington vonatkozásában is megjelentek olyan nézetek és gyakorlatok, amelyek rabszolgatartó voltára hivatkozva kívánják eltávolítani az első elnököt az amerikai nemzeti Pantheonból. Mary Thompson ezzel kapcsolatban azt jegyezte meg, hogy „meg tudom ugyan érteni azt az utálatot, amit társadalmunk sok tagja érez a rabszolgaság iránt, valamint azt is, hogy képtelenek megérteni, hogy valaki hogyan »birtokolhatott« egy másik embert, mégis eléggé naiv dolognak tartom, hogy egy másik korban és kultúrában élő embert a véleményalkotó kora standardjai alapján ítéljenek meg. Ezáltal valakit – ebben az esetben Washington – nem csupán annak a kornak a kontextusából emelünk ki, amelyben élt, hanem az emberiség történelmének egészéből is kiemeljük őt”. (26. old.) Mary Thompson tehát az elvi-etikai alapon történő teljes elutasítás, illetve a helyeslő megértés két véglete között középutas megoldást kívánt találni.

Könyve bevezetésében elemzésének kereteit is felállította a virginiai történész. Felmérte az első elnök birtokainak földrajzi környezetét és növekedését, illetve bemutatta,

² Interpretation of Slavery at Mount Vernon. Elérhető: <https://www.mountvernon.org/george-washington/slavery/timeline-of-interpretation-of-slavery-at-mount-vernon/> (Utolsó letöltés: 2020. december 17.) Wiencek, Henry: *An Imperfect God: George Washington, His Slaves, and the Creation of America*. New York, 2003.

³ Interpretation of Slavery at Mount Vernon. Elérhető: <https://www.mountvernon.org/george-washington/slavery/timeline-of-interpretation-of-slavery-at-mount-vernon/> (Utolsó letöltés: 2020. december 17.)

⁴ Thompson, Mary V.: *In the Hands of God Providence. Religion in the Life of George Washington*. Charlottesville, 2008.

hogy gazdálkodásában milyen változások következtek be. Azt is leírta, hogy a virginiai politikus hogyan vált rabszolgatartó birtokossá, s hogy rabszolgatartó gyakorlata hogyan illeszkedett a virginiai rabszolgatartás tágabb történetébe. Ezt követően tért ki könyve forrásaira, ismertette annak szerkezeti felépítését, és nézett szembe a fentebb említett elméleti-gyakorlati dilemmákkal.

Az első fejezetben a tábornok és felesége rabszolgatartó gyakorlatát vette górcső alá Mary Thompson. Ábrázolásában a tábornokról egy minden részletre odafigyelő, a rabszolgák időbeosztását szigorúan ellenőrző gazda képe bontakozott ki, aki e módszereket részben egyéniségéhez szabva, részben pedig katonai tapasztalatai alapján alkalmazta. Washington „sok más, 18. század végi virginiai rabszolgatartóhoz hasonlóan [...] egy olyan háztartás élén álló patriarchaként tekintett magára, amelynek részét alkotja a rokonain kívül az érte dolgozó szabad és rabszolga munkaerő is”. (45. old.)

Mary Thompson úgy tapasztalta, hogy részben vallási, részben gazdasági okok miatt, illetve az amerikai forradalom élményének hatására a tábornok rabszolgaságról vallott felfogása jelentősen megváltozott: „Élete folyamán egy olyan fiatalemberből, aki a rabszolgaságot magától értetődőnek tekintette, egy olyan emberré alakult, aki elhatározta, hogy soha többé nem fog rabszolgákat venni vagy eladni, s aki az intézmény végérvényes megszüntetésében reménykedett.” (60. old.) Az Egyesült Államok létrejötte után pedig „Washington, teológiai értelemben véve két szikla között örlődött”, ahol az egyik sziklát „az a hite jelentette, hogy a rabszolgaság rossz dolog”, a másikat pedig „az a tény, hogy a déli államok még mindig támogatták a rabszolgaságot, és a rabszolgaság intézményének fenyegetése esetén elhagyhatják az uniót, amit hite szerint Isten hozott létre”. (76–77. old.)

A harmadik fejezetben Washington birtokainak igazgatását vizsgálta meg a virginiai történész abból a szempontból, hogy a birtokigazgatás különböző szintjein kik

irányították a különféle dolgozók tevékenységét. A közvetlen munkafolyamatokat felügyelők irányították, akik között erre érdemesnek tartott rabszolgák is voltak. Rabszolgái munkaerejének felhasználása mellett Washington fehér bérmunkásokat és szerződéses szolgákat is alkalmazott. Az első elnök az utóbbiakat egyértelműen jobb munkaerőnek tartotta, s úgy vélte, ha a két csoport együtt dolgozik, a fehérek hajlamosak a rabszolgák nem megfelelő munkamoráljához idomulni. A birtokigazgatók és felügyelők helyzete persze nem volt könnyű, mivel „George Washington olyan magas elvárásokat támasztott, amelyeknek nagyon nehezen lehetett megfelelni”, s „középvezetőkként” felfelé és lefelé is meg kellett felelniük. (104. old.)

Könyve negyedik fejezetében Mary Thompson a Mount Vernon-i rabszolgák munkakörülményeit írta le, elkülönítve a három nagyobb rabszolga csoportot (háziszolgák, szakképzettek, mezei munkások). A rabszolgáknak vasárnap nem kellett dolgozniuk, karácsonykor pedig három-négy szabadnappal rendelkezhettek. Ha pedig valamilyen ok miatt – például aratás idején – egy szabadnapjukon mégis dolgozniuk kellett, akkor ezt a gazda később kiadta nekik. A beteg és a sérült rabszolgáknak sem kellett munkába állniuk, s rendkívüli esetekben Washington arra is lehetőséget biztosított, hogy a rabszolgák halaszthatatlan „családi ügyeiket” intézzék, például ha egy súlyosan beteg családtagot kellett gondozni.

Az ötödik fejezet Washington rabszolgáinak családi életét és kapcsolatait tekinti át. A rabszolgák tartós együttélését a korabeli virginiai törvények nem ismerték el törvényes házasságként, a tábornok azonban több okból kifolyólag elismerte és számon tartotta azokat. Így könnyebb volt felkutatnia a más birtokokon párokra talált szökevényeket, de a párkapcsolatokból született gyermekek lezármazását is nyomon kellett követnie. A birtokain dolgozó rabszolgák egy része ugyanis jogi értelemben nem az ő tulajdonában volt, s a korabeli virginiai törvények

szerint csakis azok a rabszolga gyerekek váltak a tulajdonává, akiket az ő tulajdonában lévő rabszolgánők szültek. Végül, humanitárius okokból is elismerte rabszolgái „házasságát”, amihez az ő engedélyére is szükségük volt.

Mary Thompson ebben a fejezetben tárgyalta azt a kérdést is, hogy Washington egyik, West Ford nevű rabszolgájának lezármazottai körében az a szóbeli hagyomány élt, hogy az illető rabszolga az első elnök fia volt. Ez a hagyomány különösen annak tükrében kapott nagy figyelmet, hogy egy 1998 novemberében végzett DNS vizsgálat nagy valószínűséggel igazolta, hogy Thomas Jeffersonnak, felesége halála után, évtizedekig tartó szexuális viszonya volt egyik harmadik generációs félvér rabszolgánőjével, s hogy ebből a kapcsolatból több gyermek is születhetett. A szerző azonban arra a következtetésre jutott, hogy West Ford megfogantatására 1782 júniusa és 1783 szeptembere között kerülhetett sor, amikor a tábornok még a függetlenségi háború utolsó hadműveleteit irányította, s egyetlenegyszer sem tudott hazalátogatni.

A hatodik fejezetben a rabszolgák szálláskörülményeit vizsgálta a szerző. A rabszolga szállások bútorzatáról és a rabszolgák által használt tárgyakról is szót ejtett, amiket jelentős számban tártak fel az utóbbi évtizedek régészeti ásatai. A rabszolgák ruházatát is leírta, s érzékletesen mutatta be azoknak a „háztáji parcelláknak” a rabszolgák életében játszott kiemelkedő szerepét, amelyeken olyan veteményeket termelhettek és háziállatokat tarthattak, amelyekkel élelmézésüket kiegészíthették és némileg változatosabbá teheték. A rabszolgák „saját” életterének jelentőségét Mary Thompson úgy foglalta össze, hogy bár „a szállások szegényesek, sötétek és piszkosak voltak, mégis ez volt a hely, ahol a rabszolgák udvaroltak, családot neveltek, szomszédaikat látogatták vagy civódtak velük, ahol ettek, ittak, nevettek, énekeltek, betegségekétől szenvedtek, sírtak, kifejlesztették saját kis vállalkozásait és ahol meghaltak. Röviden, ez volt az

egyetlen hely, ahol – a gazda viszonylag csekély beavatkozása mellett – levehették magukról azt a maszkot, amit a fehér társadalomban szokásszerűen viseltek, s önmaguk lehettek.” (189. old.)

A hetedik fejezetben a rabszolgák rekreációs lehetőségeivel és „magánvállalkozásaival” ismerkedhetünk meg. Ami az előbbieket illeti, közvetett jelek arra utalnak, hogy Washington fekete rabszolga felügyelőinek némelyike vagy egyik személyi szolgája tudott írni és olvasni. A rabszolgák „magánvállalkozásai” esetében arról van szó, hogy többféle módon is folytathattak olyan tevékenységeket, amelyekkel helyzetükön és életszínvonalukon javítani tudtak. A rabszolgák a jó szolgálatért vagy valamilyen rendkívüli teljesítményért gazdájuktól is kaphattak pénzjutalmat vagy értékesebb ajándéktárgyakat, a tábornok gyakori látogatói pedig rendszeresen adtak borralalót a róluk gondoskodó házi-szolgáknak. Ezek a „magánvállalkozások” persze nem mindig nyerték el George Washington tetszését, mert terményeik az alexandriai piacon például konkurenciát jelenthettek a tábornok áruinak. A virginiai történész arra is felhívta a figyelmet, hogy a rabszolgák életéről általa rajzolt kép szebbnek tűnhet annál, mint amit a legtöbb olvasó a polgárháború előtti déli gyapotültetvények világát szem előtt tartva gondolhatja. A 18. századi virginiai rabszolgatartás azonban jelentősen eltért a 19. századi gyapottermesztő Mély Dél viszonyaitól, Washington pedig a 18. századi normákhoz képest is némileg nagyobb „szabadságot” biztosított rabszolgái számára. Azonban „sohasem feledhetjük el – ahogyan a rabszolgák nem is feledhették –, hogy gazdájuk bármelyik pillanatban meggondolhatta magát, eltörölhetett bizonyos szabadságokat, és fenekestül forgathatta fel az életüket”. (219–220. old.)

A nyolcadik fejezetben a virginiai történész a rabszolgák tágabb értelemben vett táplálkozási körülményeit vizsgálta fel. Washington birtokigazgatóinak írott utasításai alapján arra a következtetésre jutott, hogy a tábornok „azt akarta, hogy rabszolgái ele-

gendő táplálékot kapjanak ahhoz, hogy megfelelően tápláltak legyenek, viszont a szükségleteikhez képest többet se”. (245. old.) A számítások arra utalnak, hogy átlagosan napi 3752 kalóriát vittek be, ami megfelelőnek mondható abból a szempontból, hogy a modern számítások szerint egy a mezei munkás rabszolgákéhoz hasonló fizikai munkát végző embernek napi 3200–4000 kalória felvételére van szüksége. Ez azonban csak az érem egyik oldala, mivel a rabszolgák étrendjének legfontosabb elemét a kukoricából készült ételek jelentették. A kukorica magas bevitt kalóriamennyiséget biztosított, ám a rabszolgák táplálkozását egyoldalúvá tette, ami azt eredményezte, hogy bizonyos létfontosságú ásványi anyagokból a szükségénél kevesebbet fogyasztottak.

A kilencedik fejezetben két fő kérdést vizsgált meg Mary Thomson. Egyrészt azt, hogy George Washington milyen eszközöket alkalmazott rabszolgái ellenőrzésére, s hogy azok milyen ellenállási módszereket alkalmaztak vele szemben. A magát rabszolgái patriarchális atyjának tekintő tábornok is helyénvalónak tartotta, hogy bizonyos vétségek elkövetése esetén fizikai büntetésben részesítse rabszolgáit. Az is igaz azonban, hogy a tábornok „a bot helyett inkább a répa” módszerét alkalmazta. Ezen azt kell érteni, hogy inkább jutalmakkal és rábeszéléssel, mintsem fizikai erőszakkal igyekezett rabszolgáit engedelmessé tenni és jobb teljesítményre ösztönözni.

A tábornok rabszolgái többféle módon igyekeztek ellenállni gazdájuknak és a rabszolgaság intézményének. Mary Thompson két csoportra osztotta ezeket a módszereket: a passzív, illetve az aktív ellenállás formáira. Az első csoportba a betegség színlelése, a lassú vagy gondatlan munkavégzés, a szerszámok elvesztése, ellopása vagy tönkretétele tartozott. Washington azonban ezeket nem ellenállási formáknak, hanem annak a jelének tekintette, hogy „rabszolgái eredendően ügyetlenek és képtelenek jobb munkavégzésre. Többször is előfordult, hogy amikor mezőgazdálkodása javítása érdekében

lehetősége lett volna újítások alkalmazására, Washington letett róluk, mivel fenntartásai voltak rabszolgái képességeivel szemben.” (266. old.) Az aktív ellenállás legenyhébb formáját a különféle tárgyak, élelmiszerfélék, termények és szerszámok ellopása jelentette. Erőszakosabb ellenállási forma volt, amikor a rabszolgák „véletlen” tüzesetek segítségével szabotálták a munkavégzést. A következő fokozatot a mérgezés jelentette. A fehér rabszolgatartók körében széleskörűen élt a félelem, hogy valamilyen, általuk nem ismert afrikai praktikák felhasználásával a rabszolgák megmérgezhették őket. Bár arra nincsen bizonyíték, hogy mérgezésre a rabszolgák részéről valóban sor került volna, a félelem Washington fehér háztartásában is egyértelműen megjelent. Az Egyesült Államok első elnöke rabszolgái részéről a legradikálisabb ellenállási formát a szökés jelentette. 1760 és 1799 között a Washington ellenőrzése alatt lévő rabszolgák közül negyvenheten szöktek meg, ami a rabszolgák hét százalékát jelentette. A sikeres szökések közül a legsajátosabb az volt, amikor a függetlenségi háború idején, 1781 tavaszán egy brit hadihajó érkezett George Washingtonnak a Potomac folyó partján fekvő birtokához, s a tábornok tizenhét rabszolgája használta ki a kínálkozó alkalmat. A sikeres szökések közül további kettő emelhető ki. Az egyik a szakács Hercules volt, aki elnöki időszakában is főzött a tábornok és családja számára, a másik pedig egy Oney Judge nevű nagyon ügyes varrónő, aki szintén a család háziszolgájaként szolgált az elnöki rezidenciában. Washingtont kifejezetten zavarta e „hálátlan”, kiváltságos helyzetben lévő rabszolgái „áru-lása”.

George Washington az amerikai forradalom eseményeinek hatására fokozatosan arra a következtetésre jutott, hogy a rabszolgatartás morális és gazdasági okokból sem megfelelő rendszer Virginia és az Egyesült Államok számára, ám megszüntetését szigorúan csak törvényhozási úton és fokozatosan tudta elképzelni. Az 1787. évi alkotmányozó konvenció vitái arról győzték meg, hogy

amennyiben „a rabszolgaság eltörlésének kérdését erőltetik, az az ország széteséséhez vezetne. S bár [...] nyilvánosan sohasem állt a rabszolgaság eltörlését célzó erőfeszítések élére, Washington mégis képes volt arra [...] hogy felszabadítsa az ellenőrzése alatt álló embereket, e példájával játszva vezető szerepet.” (307. old.) Az 1799. december 14-én bekövetkezett váratlan halála idején több mint 300 rabszolga volt a tábornok ellenőrzése alatt. A fennálló virginiai törvények értelmében azonban csak azt a 123 rabszolgát szabadíthatta fel azzal a feltétellel, hogy felesége halála után váltnak szabadddá, akik saját tulajdonában voltak, nem pedig házassága vagy sógora tartozása révén kerültek az ellenőrzése alá. Könyve epilógusában Mary Thomson azt is áttekintette, hogy felszabadulásuk után hogyan alakult a tábornok rabszolgáinak sorsa.

A virginiai történész könyvét rendkívül gazdag illusztrációs anyag és adattár teszi még szemléletesebbé. Az utóbbiban táblázatokban foglalta össze a szerző a Washington rabszolgáira, illetve a gazdaságára vonat-

kozó rendelkezésre álló adatokat. S bár a szövegből egyértelműen kiérezhető, hogy Mary Thompson az amerikai történelem egyik legkiemelkedőbb alakjának tekinti George Washingtonot, könyve mégsem abban az értelemben vett apológia, hogy mentgetni igyekezne a tábornok rabszolgaságról alkotott véleményét vagy a rabszolgákkal való bánásmódját. Reális képet adva nem akar olyan „jó” rabszolgatartót csinálni a tábornokból, akiért maguk a „hűséges” rabszolgák is rajongtak, ahogyan az 1960-as évek előtti időszakban még jellemző volt. „Középen maradva”, a maga teljességében és valóságában mutatta be egyrészt a rabszolgák életét, másrészt pedig azt az emberi küzdelmet, amit az Egyesült Államok első elnöke folytatott saját rabszolgatartó voltával és gyakorlatával. Mary Thompsont mindkét esetben a dolgok emberi oldala érdekelte, amit nagy empátiával, reálisan sikerült bemutatnia.

LÉVAI CSABA